

CULTURAL IDENTITY BETWEEN TRADITION AND MODERNITY

MESUT EMRE BALCI

Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Mail: mesutemrebalci@aybu.edu.tr

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3939-3687>

ABSTRACT

The concept of identity, by its very nature, is evaluated both individually and socially, and it is directly influenced by social life. Cultural identity, which is one of the forms of collective identity, closely follows the cultural change and transformation of societies and becomes one of the primary actors in these transformation processes. Cultural identity, shaped by the distinctive characteristics of tradition, has been primarily influenced by the conditions brought about by modern processes. Traditional cultural identities, which developed mainly through family, kinship, community, and social relations, have undergone various transformations in the face of the modern era's structure that prioritizes individualization.

The structure of traditional thought, which developed on the basis of belief, language, customs, and culture, has lost ground against the emphasis of the modernization process that strongly foregrounds the individual. New channels of communication that facilitate and increase cultural interaction have also played a significant role in this process. In recent years, the development of communication networks, along with various economic and political processes, has created a context in which societies and individuals are able to establish strong connections with one another. In such an environment, the redefinition and preservation of cultural identity have become essential.

The extent to which cultural codes—transmitted to the future while preserving various elements derived from tradition and incorporating contemporary aspects—will remain resilient in the face of the data-driven transformation of the information age, and the degree to which they will influence the future, will be closely related to the capacity of cultural identity both to preserve itself and to renew itself.

Keywords: Modernity, Tradition, Culture, Identity.

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü: Araştırma
Geliş Tarihi: 16.03.2026
Kabul Tarihi: 02.06.2026
Yayın Tarihi: 30.06.2026

Makaleye Atıf Bilgisi

BALCI Mesut Emre, (2026). "Gelenek ve Modernlik Arasında Kültürel Kimlik".
Muhafazakâr Düşünce. Yıl: 22 Sayı: 70 (186-200).

muhafazakârdüşünce • yıl: 22 - sayı: 70 • Ocak-Haziran 2026

GELENEK VE MODERNLİK ARASINDA KÜLTÜREL KİMLİK

MESUT EMRE BALCI

Öz

Kimlik kavramı yapısı itibarıyla bireysel ve toplumsal olarak değerlendirilmekte ve toplumsal yaşantıdan doğrudan etkilenmektedir. Kolektif kimlik türlerinden olan kültürel kimlik de toplumların kültürel değişim ve dönüşümünü yakından takip ederek bu dönüşüm süreçlerinin başat aktörlerinden olmaktadır. Gelenegin kendine has özellikleriyle oluşan kültürel kimlik, modern süreçlerin getirdiği durumlardan birincil olarak etkilenmiştir. Daha çok aile, akraba, cemiyyet ve toplum ilişkisiyle gelişen geleneksel kültürel kimlikler modern dönemin bireyselleşmeyi önceleyen yapısı karşısında çeşitli dönüşümler yaşamıştır. Geleneksel düşüncenin inanç, dil, örf ve kültür temelinde gelişen yapısı, modernleşme sürecinin bireyi fazlasıyla ön plana çıkaran vurgusu karşısında zemin kaybetmiş, kültürel etkileşimi kolaylaştıran ve artıran yeni iletişim kanallarının da bu durum üzerinde güçlü bir etkisi olmuştur. Son dönemlerde iletişim ağlarının gelişimi, çeşitli ekonomik ve siyasi süreçlerle birlikte, toplumların ve bireylerin birbirleriyle güçlü bağlar kurabildiği bir ortam yaratmıştır. Böyle bir ortamda, kültürel kimliğin yeniden tanımlanması ve korunması elzem hâle gelmiştir. Gelenekten gelen çeşitli özelliklerle birlikte güncel olanı da muhafaza ederek geleceğe aktarılan kültürel kodların, bilgi çağındaki bu veri odaklı dönüşüm nihayetinde ne kadar güçlü kalacağı ve geleceğe ne denli tesir edeceği, kültürel kimliğin kendini hem muhafaza etme hem de yenileme kabiliyetiyle yakından ilişkili olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Modernlik, Gelenek, Kültür, Kimlik.

Giriş

İnsan, yapısı gereği gördüğü, duyduğu, hissettiği ve varlık sahasında bulunduğu kanaat ettiği her şeyi tanımlamak istemektedir. Doğadaki canlı-cansız varlıkların tamamına yakını genel kabul gören bir tanımlama içinde varlığını sürdürür. Bireyin kendisinin kim olduğunu sorguladığı ve kendini tanımlamaya başladığı an ise kimlik tartışmalarının başladığı yeri ifade eder. Kendini anlatma, izah etme, kim olduğunu veya kim olmadığını, kimlerden olduğunu veya kimlerden olmadığını ifade etme ihtiyacı insanın doğasına has bir ihtiyaçtır. Yapısı gereği kendi benliğine ilaveten etkileşim içinde olduğu çeşitli gruplarla da birlikte var olan insan, kendini tanımladığında çoğu zaman bireysel olarak sahip olduğu özelliklerle beraber kendini iyi hissettiği kolektif ruhun tesirlerini de ifade etmektedir.

Kimlik kavramı kişinin öz benliği ile birlikte içinde doğduğu ortam, sosyal hayat, ait hissetme ihtiyacı, çevresel etkiler vb. gibi pek çok durumun tesiri altında tartışılmaktadır. Doğumdan başlayarak hayatın sonuna kadar devam eden, süreç içinde gelişip şekillenebilen, mevcut şartlar ve imkânlar çerçevesinde zaman zaman değişebilen yapısıyla karmaşık bir dokuya sahip olan kimlik, geleneğin tesiri ve modernliğin hırçın etkileri ile birlikte çok daha dikkat çekici bir hâl almaktadır.

Geleneğin kimliğin oluşumundaki etkisi yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımızda dururken, kişinin yaşadığı dönemin gerçeklikleriyle karşılaştığında geleneksel kimlik yapısını koruma refleksi veya bu nispeten “yeni” süreçteki etkileşim, önemli değişimleri ve dönüşümleri de beraberinde getirmektedir. Kendine has yapısıyla daha korumacı olan ve geleneksel değerlerle bezenmiş kimlik yapısının insana temelden yüklediği birtakım tavır veya yükümlülükler, kişinin yaşadığı dönemin “yeni” normalleriyle karşılaştığında kimi zaman zayıflamakta, kimi zaman da koruma refleksiyle daha da baskın hâle gelebilmektedir. Yapı itibarıyla belli bir düşünce veya yaşam biçiminin etkisiyle uzun bir süre zarfında oluşan gelenek, aslında tarihsel bir süreci ve bu süreç zarfında korumacı bir yaklaşımı tarif etmektedir. Kimi zaman dinî ve millî duyguların (dil, kültür, millî kimlik vb.) zihnî arka plana ve günlük yaşantıya etkisiyle gelişen gelenek bazen de yerel özellikler ve alışkanlıklar temelinde şekillenmektedir.

Tarihin her döneminde “yeni” olan, kendine has anlayış ve özellikleriyle insan hayatına dâhil olmuştur. İnsanın bugüne kadarki serencamına baktığımızda her “yeni” insanoğluna bir şeyler katarken aynı zamanda onda bir şeyleri değiştirmiş veya dönüştürmüştür. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası

teknolojinin önce üretim hayatına, sonra da günlük yaşam pratiklerini etkileyecek nispette toplumsal hayata dâhil olmasıyla birlikte bu değişim ve dönüşüm süreci oldukça hızlanmıştır. İnsanın kendi el ve zihin emeğinin bir sonucu olarak hayat pratiklerini kolaylaştıran bu değişim süreci, üretim ağlarının gelişmesiyle farklı kültürel bağların daha kolay temas etmesine vesile olurken kendi bünyesinde de yeni bir kültürel ağ oluşturmıştır.

Sanayi Devrimi sonrasında Avrupa’da oluşan ekonomik refah, kitlesel bir kalkınmadan ziyade sermaye gruplarının zenginleşmesine hizmet etmiş, bu zenginliğin toplumun tamamında adil bir şekilde yaygınlaşmaması siyasi ve ekonomik sorgulamaları beraberinde getirmiştir. Ekonomik ve teknolojik gelişimin siyasi konjonktürü etkileyerek dünyada güç dengesini değiştirdiği, sömürü yoluyla olsa da ham maddeye erişen ve bunu işleyebilecek sanayisi olanın, elde ettiği ekonomik gücü askerî ve siyasi bir tahakküme dönüştürdüğü 19 ve 20. yüzyıl artık imparatorlukların yerini ulus devletlere bıraktığı bir dönem olmuştur. Bu “yeni” dönem, devletler nezdinde imparatorluklara nazaran daha dar coğrafi sınırları ve ülkeleri öne çıkarırken kimlik aidiyetlerinin de daha dar bir yerden okunmasına vesile olmuştur. Özellikle milliyetçi kaygıların arttığı bu “yeni normal” kendinden olmayanla birlikte yaşama, farklılıkları en aza indirme ve ortak bir hayat anlayışı yerine kendisine daha çok benzeyenlerle birlikte olma hissiyatını güçlendirmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası dünya iki kutuplu bir uluslararası mücadele alanına dönüşmüş ve Batı bloku ile Doğu blokunun kimi zaman görünen kimi zaman da istihbarat alanında sınırlı kalan mücadelesine tanıklık edilmiştir. Ancak Batı temelli ekonomik ve siyasi tahakküm süreç içinde kültürel bir güç alanına dönüşmüş, Doğu bloku Batı’nın kültürel baskınlığına karşı savunmada kalmıştır. Siyasal, ekonomik ve sosyal koşullardan bağımsız düşünilemeyecek olan kültürel dönüşüm anlamında bireylere ve toplumlara tesir etmenin yollarını kolaylaştıran iletişim ağını ve gücünü oldukça etkili bir şekilde kullanan Batı anlayışı kültürel anlamda önemli bir hegemonik üstünlük elde etmiştir.

Bireysel ve Toplumsal Zeminde Kimlik

Kimlik kavramıyla ilgili yeni sosyal teoriler kişilere bedenlerinden ayrılmış birer özne olarak bakmadan onları başkaları için davranan bir sosyal aktör olma durumundan çıkarmakta ve kimlik meselesini ego, birey ve benlik durumlarıyla değerlendirmektedir (Sözen, 1999, s. 12). Her bir birey önce kendi benliğini oluşturma sürecini yaşar ve bu süreç kimlik yapısının oluşmasında oldukça etkilidir. Erich Fromm, insanın fizyolojik gereksinimleri ile birlikte

kendi varlığından haberdar olma, düşünme ve imgelem gücü gibi birtakım özellikleri olduğunu belirtirken insan ruhunu anlayabilmek için ilişki gereksinimi, aşkınlık gereksinimi, kimlik gereksinimi, köklülük gereksinimi ve bir yönelim dayanağına duyulan gereksinim gibi gereksinimlerin tarif edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Geçtan, 1980, s. 122) Fromm'un yaklaşımına göre insanın kimlik ihtiyacı, fizyolojik ihtiyaçların ötesinde düşünce dünyasının var olması sonucu ortaya çıkan özelliklerinden (bunlar insanı diğer canlılardan ayıran özelliklerdir) biridir.

Parekh, insanların benlik bilincinin belirli merkezleri olduğunu, yok sayılamayacak bir iç dünyaya ve özgün bir öznelliğe sahip olduklarını ifade etmekte; bunu bireysel kimlik olarak adlandırmaktadır. Bununla beraber bireylerin toplumsal olarak bağımlı olduğunu ve farklı etnik, dinsel, kültürel, mesleki, millî vb. toplulukların mensubu olmaları hasebiyle başkalarına resmî olan veya olmayan biçimlerde birçok yönden bağlı olduklarını ifade ederek bunu da toplumsal kimlik olarak tanımlamaktadır (Parekh, 2014, s. 55). Bireyin kendi öz benliği, öznel yaklaşımları ve bakış açısının şahsiliği bireysel kimliğin bir yansıması olarak kabul edilirken insanın sürekli bir başkası ile etkileşim içinde bulunma hâli ve toplumsal yaşantının getirdiği çeşitli birliktelikler toplumsal kimliği tanımlamaktadır. Bireysel kimliğin oluşmasında kişinin kendi karar vermeksizin mensubu olduğu bir etki çevresinin de tesiri olduğu bir gerçekliktir. Aile, soy, içinde doğup büyüdüğümüz toplumun gelenek ve göreneklere gibi pek çok durum kimliğin oluşumunda reddedilemeyecek etkilere sahiptir. İnsan, hayatının çeşitli evrelerinde bu etki çevrelerinin tesiri ile farkına varmaksızın kabul ettiği bazı özellik veya fikirleri kendi bilişsel sürecinin olgunlaşmasıyla reddedebilir veya sahiplenmeye devam edebilir. Bu da kimliği dinamik ve olgunlaşma süreci devam eden, etkiye açık ve değişebilir bir kavram hâline getirmektedir. Anık, kimliği bireysel kimlik, grup kimliği, etnik kimlik, ulusal kimlik ve medeniyet kimliği şeklinde bir tasnife tabi tutarken bu tasnifteki öğelerin birbirinden tamamen bağımsız olduğunu söylemenin mümkün olmadığını da ifade etmektedir (Anık, 2012, s. 39). İnsanın toplumsal bir varlık olması ve hayatının ilk anından itibaren sürekli başka insanlarla temas hâlinde bulunması kimliğin oluşum sürecinde “diğerlerinin” etkisini kaçınılmaz kılmaktadır. Kimlik; kültürel, sosyolojik, ekonomik ve siyasal dinamikler doğrultusunda şekillenen çok boyutlu bir olgu olmakla birlikte, bireyin yaşadığı coğrafya ve tarihsel arka plan da kimliğin oluşum sürecinde belirleyici bir rol oynayabilmektedir. Bireysel bilincin oluşum süreci; aile başta olmak üzere, ait olunan etnik, ekonomik, sosyal veya kültürel çevreyle doğrudan ilişkili bir biçimde şekillenmektedir. Birtakım çevresel

etkilerin bireysel kimliğin oluşumuna katkı sunması bir gerçeklik olarak kabul edilse de bu etkilerdeki farklılaşma bireyin yaklaşımının öznelliğini güçlendirmektedir. Kültürel ortam, ailesel faktörler ve sosyoekonomik durumun eş değer olduğu durumlarda dahi bireysel kimlikler çeşitlenebilmektedir. Bu durumda bireyin kendi tercihlerini belirleyebilen bir varlık olması aynı kolektif kimlik içinde bireysel farklılıkların oluşmasını sağlamaktadır (Anık, 2012, s. 42). Kolektif kimlik türlerinden biri olan kültürel kimlik; gelenek ve normatif olmak üzere iki alt kategoriye ayrılmaktadır. Kültürel kimliğin kökenini gelenek temsil etmekte, normatif ise kültürel kimliğin sürekliliğini tanımlamaktadır (Pamuk, 2014, s. 134).

Kimliğin Oluşumunda Geleneğin Etkisi

Gelenek, belirli davranışsal norm ve değerleri benimseyip aşıl原因, gerçek veya hayalî bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller veya başka sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesi olarak tanımlanmaktadır (Marshall, 1999, s. 258). Köklü bir geçmişe sahip olan gelenek, uzun yıllar içinde yoğrularak gelen biçimiyle geçmişin bugüne yansımaları olarak görülebilir. Bu bağlamda, temelinde inanç öğelerini veya mitleri barındıran gelenek, bu öğeler çerçevesinde büyüyen ve korumacı bir yapıyla zaman içerisinde güçlenerek aktarılan bir bağdır. Geleneklerin devamlılığını sağlamasında çeşitli ritüellerin veya sembollerin etkisi büyüktür. Geleneksel tavır ve davranışlar toplumlar tarafından çoğu zaman bir başka toplumdan farklı olma hâlini ve öznelliği ifade ettiğinden geleneği korumak bir nevi o toplumun kendi varlığını koruması ile ilişkilendirilir. Geçmişte var olan kimi tavır, düşünce ve hayat biçimlerinin uzun yıllar içinde deforme olmadan ve aslını kaybetmeden yaşamaya devam etmesi süreklilikle ilişkilidir. Bu nedenle geleneksel toplumlarda geleneği diri tutan bu süreklilik ilişkisi nesilden nesile aktarımı zaruri kılmaktadır.

Tatar, geleneği kültürün geçmişini geleceğe bağlayan can damarı olarak kabul ederken bilim, sanat, dil ve istikrarlı bir toplum hayatının geleneksiz mümkün olmayacağını ifade etmekte, geçmişten süzülerek gelen geleneğin asırların birikimini bugüne taşıdığını söylemektedir (Tatar, 1995, s. 205). Geleneksel anlayışta toplumların ayakta kalmaları ve kendilerine has özellikleri devam ettirebilmeleri, geleneği gelecek yıllara ve nesillere aktarabilme becerisiyle mümkündür.

Geleneğin en önemli simgelerinden olan dili korumak ise geleneği koruyabilme noktasındaki en başat eylemdir. Çünkü dil, yapısı gereği aileden öğ-

renilen ve alınan eğitimle pekiştirilen bir unsur olmasının yanı sıra, geçmişten günümüze aktarılan değerler arasında bireyin ilk karşılaştığı ve benimsediği olgudur. Doğası itibarıyla toplumsal hayattan ve ilişkilerden doğrudan etkilenerek ortaya çıkan diller, milletleri, toplumları, hatta kabileleri birbirinden ayıran en temel faktör olmuştur. Millet tanımları çoğu zaman aynı dili konuşan toplulukların birbirlerinden farklılaşması üzerinden şekillenmiş; bu doğrultuda dil, bir topluluğun kendisini diğer toplumlardan ayırmasını sağlayan en belirgin unsur olarak geleneğin ve kültürel sürekliliğin en önemli taşıyıcısı hâline gelmiştir. Dilin, geleneğin en önemli taşıyıcılarından biri olmasıyla birlikte, kelimelere, kavramlara ve söylemlere yüklenen anlamlar, ilgili dili kullanan toplumun yaşam biçimi, değer dünyası ve kültürel yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Özellikle deyimler, atasözleri gibi toplumun yoğun bir şekilde kullandığı ancak nasıl ortaya çıktığı pek de bilinmeyen sözler ilgili toplulukların birbirinden farklılaştığı alanlar hakkında önemli bir bilgi kaynağıdır. Geçmişte toplumların birbiriyle etkileşim kurduğu dönemlerde (bu savaş dahi olsa) dilin de bundan etkilenmiş olması bu konuda önemli ipuçları sağlamaktadır.

Farklı yapılarda şekillenmiş olsa da geleneksel topluluklar metafizik ilkeler, inanç ilkeleri, ibadet ve ahlakla ilgili ilkeler ve çeşitli bilim dalları ve sanatlarla ilgili ilkeler üzerine inşa edilmiştir (Yılmaz, 2005, s. 47). Geleneği inşa eden en temel öğelerden biri de din ve inanç faktörüdür. Dinî aidiyet insanlığın her döneminde var olmuş, insanın manevi olanla ilişkisi çoğu zaman toplumsal ilişkilerin de temelini oluşturmuştur. Din ve inanç, yapısı ve özü itibarıyla insanın günlük rutinini, gelecek planlarını, diğeri ile ilişkilerini ve en temelde ahlaki yapısını belirleyen unsurlardır. Toplum yaşantısı içinde insanın diğer bireylerle kurduğu ilişkideki sınırlarını belirleyen çoğu zaman dinî ve ahlaki normlar olmuştur. Toplum yaşantısının bu kadar merkezinde olan dinî ve ahlaki tutum, bu etkin yapısı sonucu geleneğin ortaya çıkmasında en temel etkileyicilerden biri olmuştur. Toplumsal yaşantıda bireylerin birbirleriyle ilişkilerinde doğru ve yanlış olarak kabul edilen tutum ve davranışlar geleneksel olanı daha kalıcı hâle getiren öğelerdir. Dinî kuralların kalıcı ve hayatı kuşatıcı tarafı geleneğin nesilden nesile aktarımını kolaylaştırıcı bir rol üstlenmekte, çoğu zaman dinî motiflerle süslenmiş geleneksel yaklaşımların terkinin ahlaki olanın terk edilmesiyle eş değer tutulması geleneğin korumacı yapısını güçlendirmektedir.

Bir sosyal norm olarak geleneğin birey-toplum ilişkilerinin odağındaki kuşatıcı rolüne dikkat çeken Uğurlu (2010), bireyin aile ve akrabalık ilişkile-

rinden etkilenmekle birlikte kendisini ve mensup olduğu grupları bağlayan bir üst kurumun direktifleriyle hareket ettiğini ifade etmektedir. Yazılı olmayan ancak bazen yazılı hukuk kurallarından daha çok riayet edilen ve sözlü geleneğe bağlı olan sosyal norm uygulamaları çerçevesinde gelenek, işte bu üst kurumun kendisidir (Uğurlu, 2010, s. 27-28). Geleneksel roller bireyin birbiriyle ve toplumla olan ilişkisinde bir aidiyet duygusu oluşturmakla birlikte adı konulmamış bir kurallar silsilesini de temsil etmektedir. Geleneğin toplumsal yaşantıyı organize eden tarafı yazılı olmayan ama herkesin bir şekilde vâkıf olduğu bir kurallar bütünüyle var olur. Kişinin kendi yaşantısı ile aile ve akrabalık ilişkilerinde diğerleriyle kurduğu iletişimde kendini sorumlu hissettiği ve aynı zamanda bir yapının parçası olma hissini de kuvvetlendiren geleneksel anlayış, ortak bir otokontrol mekanizması üreterek toplumsal yaşantıyı düzenlemektedir. Modern çağda toplum sözleşmesi olarak kabul edilen ortak metinlerin ortaya koyduğu caydırıcı etki, geleneksel toplumlarda örf ve âdetler üzerinden değerlendirilmekte, kimi zaman da bu kurallar, yazılı metinlerden çok daha etkili ve saygın bir biçimde benimsenmektedir.

Dil, inanç, inanış, ortak tarih, ortak kültür, etnik yapı, töre ve örf gibi kavramlar geleneğin oluşumunda başat rol oynarken geleneksel toplumlarda bunlardan taviz verilmesi toplumsal çözünmenin ve ahlaki kopuşun temel nedeni olarak görülmektedir. Örf ve töreye aykırı görülen tavır ve davranışlar modern hukuk kuralları çerçevesinde bir sorun teşkil etmese de geleneğin yapısı kadim bir anlayışla bu sınırların aşılmasını kabul edilmez bulmamaktadır. Sosyal hayatın inanç ve kültürle harmanlanmış yapısında, tarihî kişiliklere ve olaylara duyulan derin hürmet, düğün, cenaze ve bayramlarda ortaya çıkan kimi âdetler, kültürel hayattaki birtakım simgesel varlıklar geleneği diri tutan ve görünür kılan unsurlardandır. Bütün bunlar hem bireysel hem de toplumsal kimliğin oluşumunda da önemli rol oynamaktadır. Kişinin yaşadığı sosyal hayat içinde kendini konumlandığı ve sınırlandığı yer çeşitli aidiyetlerle gelişen bu alandır. Kimlik oluşumunun ve aidiyetinin önemli bir etkeni olan geleneğin koruyucu yapısı, bu inşa sürecinin başarılı bir şekilde oluşmasını ve devam ettirilebilmesini sağlamaktadır.

Modern Çağın Ürettiği Kimlik Anlayışı

Toplumsal yaşantı ve kültürel yapı gibi, kimlik kavramı da dünyadaki gelişmelerden etkilenerek süreç içinde çeşitli formlara bürünmüştür. Özellikle Sanayi Devrimi ile başlayan ekonomik, siyasi ve sosyal dönüşüm, bunlardan bağımsız olarak düşünmenin mümkün olmadığı kimlik kavramında da birtakım değişimlere sebebiyet vermiştir. Modern dönem bireyselleşmenin arttığı,

toplumsal aidiyetlerin daha çok tüketim kültürü üzerinden şekillendiği bir süreç olmuştur. Bu dönemde kimlik geleneksel döneme göre daha esnek, değişken ve dinamik bir yapıda gelişmektedir. Kimlik aidiyetlerinin geleneksel toplumdaki temeli olan örf, anane, inanç ve değer sistemleri modern dönemde zayıflamış, insanın kendi benliğini tanımlamasına tesir eden etkenler değişmiştir. Modern öncesi dönemde aile, soy gibi ait olunan toplumsal gruplarla özdeşleşen kimlik; bilimsel bilgi, özgürlük ve özerkliğin öne çıkması, bireyselleşmenin öncelenmesiyle modernizm döneminde bireyi toplumsal yaşantının merkezine alan bir forma bürünmüştür (Karaduman, 2010, s. 2896).

Kimlik duygusunun bireyselliği ön plana çıkaran bir yaklaşımla olgunlaşmaya başlaması ortak duygu ve mitlerden beslenen geleneksel yapının dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Modernizm, temel vurgusunu bireyin talep ve ihtiyaçlarının üstünlüğü üzerine yaparken; akıl ise toplumsal olanı öne çıkararak ortak faydayı koruma işlevini bireyi koruma yönünde kullanmıştır. Modern yaklaşım, akıllı bir yandan insanı yanlış davranışlardan uzak tutan bir unsur olarak görürken diğer yandan bireyin istek ve ihtiyaçlarına ulaşmasında kullanılan araçsal bir güç olarak değerlendirmektedir. Sahip olma arzusu ile yönetilen araçsal akıl; faydacı, hesapçı, çıkarıcı ve işlevselci olmanın yanı sıra niteliği niceliğe, amaçları araçlara feda eden bir akıllı temsil eder (Tutar, 2012, s. 58).

Sanayileşme sonrasında modern devletler tarafından geleneksel toplumlara çeşitli baskı unsurlarıyla dayatılan modernleşmeyi ekonomik ve sosyal gelişimin ön koşulu olarak gören modern toplumlar, bireyin kimlik inşasını ön şart olarak kabul etmiştir. Ulus devletlerin inşası sürecinde bu yeni modele uygun kurumları dayatan modernleşme, teknolojinin gelişmesi ve dijital iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla ortak kültürden etkilenen bir bireysel kimlik inşasını beraberinde getirmiştir (Köksal, 2022, s. 611). Farklı kültürlerin, kimliklerin ve farklı aidiyet bilincine sahip toplumların bir arada yaşadığı bir dönemden ulus temelli devlet anlayışına geçiş süreci bireysel kimliğin daha fazla ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Farklılıkların birlikteliğinden dil, tarih ve örf birlikteliği üzerine kurulu toplum inşasının gelişmesine giden süreçte millî ve kültürel kimlikler öne çıkmıştır. Ulus-devletleşme sürecinde millî kimlikler devletlerin temel ögesi hâline gelmiş, aynı zamanda bir aidiyet unsuru olarak bireylerin devletle olan ilişkisini de şekillendiren unsurlar olmuştur. Smith, millî kimliği oluşturan temel özellikleri şöyle sıralamaktadır: Tarihî bir toprak/ülke veya yurt, ortak mitler ve tarihî bellek, ortak bir kitlesel kamu kültürü, toplumu oluşturan bütün fertler için geçerli olacak ortak yasal hak ve görevler ve toplum fertle-

rine ülke içinde serbest hareket imkânı sağlayan ortak bir ekonomi (Smith, 2016, s. 32). Kişinin kendisini bireysel olarak toplumsal bir yapının parçası şeklinde görme ihtiyacı temelde aidiyet duygusunun güçlenmesiyle ilişkilidir. Aidiyet duygusu bireye başka bireylerle birlikte olma, birlikte hareket etme, ortak kabul ve ortak retlerle bir grup bilinci oluşturma imkânı sunar. Bu grup bilinci, kişide bir yapının parçası olarak hissetmenin verdiği güven duygusuyla toplumsal yaşantıda makul bir güç kaynağına dönüşmektedir. Aidiyet temelinde değerlendirildiğinde ortak bir yurt anlayışı, ortak tarihî bilinç ve birlikte bir toplum inşa edebilme gücü millî kimliğin temel unsurları olarak görülürken modernliğin bireysel beklentileri zirveye çıkaran yaklaşımı millî kimliklerin gücünü de etkilemektedir.

Modern Dönemde Kimlik Sorunları

Sözen (1999), kimliğin klasik tanımında güçlü bir şekilde vurgulanan aidiyet hissinin temelinde güven duygusun yattığını, özdeşleşme ve güvenin en net görüldüğü kimlik türünün ise millî kimlik olduğunu ifade etmektedir. Ancak uluslararası şirketlerin, global ticaretin ve göçlerin yaygınlaştığı, marjinal taleplerin arttığı bir dünya düzleminde özdeşleşme ve güvenin tesis edilmesinin zorlaşmaya başlamasıyla bütün ülkeler kaçınılmaz olarak birtakım siyasi-kültürel kararlar almak zorunda kalmıştır (Sözen, 1999, s. 14). Modern dönemlerin ekonomik, siyasi ve sosyal konularda sınırları aşan özellikleri ve ulus aşırı şirketlerin etkinliğini artırması ile kültürel aktarım başka bir boyuta evrilmiştir. Geleneksel dönemde de tüccarların gittikleri yerlere kendi kültürel kodlarını taşımaları bir gerçekliktir ancak modern dönemdeki hareketlilik kültür aktarımını çok farklı bir boyuta taşımıştır. Modern dönem; kültürlerin birbirlerini tanımlarını ve kültürel etkileşimlerini artırmanın ötesine geçerek, kendi özgün dinamikleriyle tüketime dayalı yeni bir kültür oluşturma noktasına da evrilmiştir.

Giddens (2016), kimlik bağlarının güçlenmesini sağlayan ve toplumsal aidiyeti kuvvetlendiren güven ve risk ortamlarını modern ve modern öncesi dönem açısından ele almaktadır. Ona göre modern öncesi dönemdeki güven ortamı; toplumsal bağları zaman içinde istikrarlı kılmada düzenleyici bir araç olarak kullanılan akrabalık ilişkileri, tanıdık bir ortam ve yer sağlayan yerel topluluk, insan yaşamının ve doğanın inanç ve ritüel uygulama tarzları olan dinsel kozmolojiler, gelecekle bugünü birbirine bağlama yolu olarak gelenekten oluşmaktadır. Bulaşıcı hastalıkların yaygın olması, iklim sebebiyle sel baskını ve diğer doğal afetler gibi doğadan kaynaklı tehdit ve tehlikeler, yağmacı ordular, yerel beyler, haydutlar ve hırsızlardan kaynaklı insan şiddeti tehdidi, dinsel inayetten yoksun kalma gibi durumlar ise modern öncesi dönemin

risklerini ifade etmektedir. Modern dönemin güven ortamı, toplumsal bağları istikrarlı kılma aracı olarak dostluk ilişkisi gibi kişisel ilişkiler, belirsiz zaman aralıklarındaki ilişkileri istikrarlı kılma yöntemi olarak soyut sistemler, geçmiş ve gelecek bağlantısını yapılandırma tarzı olarak geleceğe yönelik düşünce ile sağlanmaktadır. Yine modern dönemin risk ortamı olarak modernliğin sorgulanmasından kaynaklanan tehdit ve tehlikeler, savaşın endüstrileşmesi kaynaklı insan şiddeti tehlikesi ve modernliğin eleştirel tarafının benliğe uygulanması kaynaklı kişisel anlamsızlık tehdidi gibi durumlar sıralanabilir (Giddens, 2016, s. 103). Modern öncesi dönemin akrabalık ilişkilerine, yerel topluluklara, dinsel kozmolojilere ve geleneğe dayalı güven ortamı, modern dönemde kişisel ilişkilere, soyut istemlere ve geleceğe dönük düşüncelere evrilmiştir. Yine modern öncesi dönemde doğa kaynaklı tehdit ve tehlikeler, şiddet tehdidi ve dinsel kaynaktan yoksun kalma gibi risk ortamları, modern dönemde yerini modernliğin eleştirel olarak sorgulanması, insan şiddeti ve kişisel anlamsızlık gibi risklere bırakmıştır.

Toplumsallığın yerini bireyselliğe bıraktığı modern süreçte kolektif kimlik türlerinin pek çoğunun eskisi kadar güçlü kalmadığını söylemek mümkündür. Yalnızca kendi iddiaları ve heyecanı ile hayata yaklaşan fertlerin oluşturduğu yeni toplumda paylaşma, dayanışma, diğerkâmlık gibi duygular giderek azalırken kendini bir başkasıyla aynı çatı altında değerlendirme düşüncesi de ivme kaybetmeye devam etmektedir. Modern toplum yaşantısı insan ilişkilerini değiştirmiş ve modern ortamın getirdiği çeşitli özellikler insanlar arasındaki ilişkileri soyut ve kurumsallaşmış bir şekilde biçimlendirmiştir. Bu yeni biçimde akrabalık ilişkileri zayıflamış, yerel tanışma imkânı azalmış, coğrafi ve sosyal hareketlilik sebebiyle uzun süreli ilişkiler kurmak güçleşmiş, ekonomik faydacılık artmış, insanın yalnızca iş zamanını değil boş zamanını da rasyonel biçimde kullanması gerekli kılınarak birey soyutlandırılmıştır. Tüketim kültürü tarafından ödüllendirilme çabaları artmış, dayanışma ve paylaşma erdemini anlayamayan modern insan tüketici insan hâline gelmiştir. Modern özgürlük söylemi içinde bireylerin geleneksel bağlardan kopması evrimci bir gelişme gibi sunulmuş bireyin özgürlüğünün tüketim özgürlüğü ile eş değer hâle getirilmiş olması birey hayatını anlamsızlaştırmıştır (Özyurt, 2012, s. 186). Özellikle iletişim imkânlarının takip edilmesi çok zor bir hızla gelişiyor olması, sosyal ağların derinleşmesi, uluslararası ticaret ve alışveriş imkânlarının sıradanlaşması dünyanın her bölgesini birbiriyle temas edebilecek bir noktaya getirmiştir. Ancak bu temas tüketim kültürü üzerinden gerçekleştirildiği için birbirini anlama, bir diğerine duyulan saygıyı artırma veya başka kültürleri merak etme duygusundan çok bireysel tatmin etrafında şekillenmektedir.

Ulus devletler modernizmin bir ürünü olarak homojenleştirici kimlik politikalarıyla kültürel kimliği sabit olarak değerlendiren postmodernite ulus devletin özcü kimlik yaklaşımına karşı daha esnek, süreçsel ve parçalı kimlik yaklaşımı ortaya koymaktadır (Dalbay, 2024, s. 351). Bu süreç de kimliklerin aşınmasını, bireysel ve toplumsal anlamda geleneksel dönemde olduğu kadar net ve sınırları belli kimlik tanımlarının yapılmasını engellemektedir. Modern düşünce geleneğinin kendi tarihsel akışı içerisinde kişiye yüklediği bazı özelliklerin aksine kimliğin oluşumunu tercihli hâle getirmiş, bireysel farkındalığı önceleyerek özgürlük ve sorumluluk alanını genişletmiştir.

Modern anlayışta, modern durum özgürlük ve demokrasiyle nitelenmektedir; bu niteliğin ise yine özgür iradeyle bir araya gelen demokratik hükümet, piyasa ekonomisi ve bilim gibi özerk hakikat arayışı kurumları tarafından korunduğu savunulmaktadır. Bu anlayış modernliğin ana söylemi olarak kabul edilse de bu kurumların disiplin altına alıcı tarafını özgürleştirici tarafının karşısına yerleştiren eleştirel yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bireysel özgürlük ve cemaat arasındaki, eylemlilik ve yapı arasındaki ve yerel olarak konumlanan bireysel hayatlarla yaygın olarak paylaşılan toplumsal kurallar arasındaki ilişki özgürlük ve disiplin kavramları üzerinden okunduğunda daha anlamlı hâle gelmektedir (Wagner, 2005, s. 14). Modern dönemin kimlik sorunu, modernliğin toplumu bireyleştirici bir biçimde dönüştürücü etkisi ve birincil toplumsal ilişkileri çözücü tavrından kaynaklanmaktadır. İnsanlar çeşitli kimlikler arasından bir seçim yapma zorunluluğuna tabi tutularak “ne” veya “kim” olacağına karar verme özgürlük ve sorumluluğuna sahiptir. Kişinin mevcut kimlik tipleri içinden seçtiği kişisel kimlik diğer kimlik türleri tarafından sürekli bir sorgulamaya tabi tutulmakta ve modernliğin değişim, devinim, devrilme ve yenilik gibi süreçleri içeriyor olması kimliklerin mutlak olarak sabitlenmesini engellemektedir. Modern dönem kimliklerin moda olarak cazipleşebileceği veya eskiyebileceği, bunun da bireylerin kimliklerinin dinamik bir şekilde yenilemesini gerektirebileceği gerilimli bir süreci beraberinde getirmektedir (Özyurt, 2012, s. 185).

Modern dönemin sınırları aşan hareketlilikle birlikte sosyal zeminde meydana getirdiği değişimler kimliğin dönüşümünü de sağlamakta ve kimlikler arası geçişkenlik artmaya devam ederken sabit bir kimlik yapısı öngörmek giderek zorlaşmaktadır. Bu durum özellikle küreselleşme ile birlikte kimliğin ayırt edici özelliklerine zarar vermekte ve tek tipleşmeyi kolaylaştırmaktadır. Küreselleşme evrenselleşmenin düzen kurma umudu, niyeti ve kararlılığının tersine dünya meselelerinin belirsiz, kendi başına buyruk ve ele avuca sığmaz

doğası ile yönetici bir merkezin olmaması sebebiyle yeni dünya düzensizliğinin bir başka tarifidir (Bauman, 2017, s. 75). Bayart'a göre de farklılıkların kaybolması ve tek tipleşme modern dünyada kimlikle ilgili genel bir kaygı oluşturmaktadır (Bayart ,1999, s. 22).

Sonuç

Kültürel kimlik, geleneğin kuşatıcı hâli ile modernliğin indirgemeci yaklaşımı arasında muhafaza edilmesi zor bir yerde dururken, postmodern dönemin küreselleşme etkisiyle ortaya çıkan tek tipleştirici tesirleri kimlik konusunu gün geçtikçe anlaşılması zor bir hâle getirmektedir. Ferdin kutsallaştırıldığı ve bireyselliğin ön plana çıkarıldığı bir zeminde, ferdin toplumsal olanla ilişkisi ve bir gruba ait olma hissi giderek daha esnek bir hâle gelmiştir. Kültür pek çok etkileyicinin bir araya gelmesiyle oluşan karmaşık bir kavram olmakla birlikte esasında gündelik yaşantının önemli bir parçasıdır. Kişinin günlük rutininde, özellikle “öteki” ile temasında ve gerek kendi toplumsal grubuyla gerek diğer toplum gruplarıyla girdiği etkileşimde kültürel kimliğin izlerini görmek mümkündür. Bugün her birinin değeri pek çok ülkenin gayrisafı millî hasılasını geçer noktaya gelmiş uluslararası şirketlerin varlığı, kilometrelerce uzaklıkta birbirinden farklı kıtalarda yaşayan insan gruplarının, aynı marka cep telefonları kullanırken, üzerlerinde aynı marka kıyafetler varken ve aynı restoranda aynı kahveyi içerken birbirlerine aynı sosyal medya uygulaması üzerinden ulaşabilecekleri bir zemini mümkün kılmıştır. Böyle bir ortamda gelenekle birlikte günlük pratiklerle de büyüyerek gelişen kültürün bu “yeni” normalden etkilenmeme imkânı yoktur. Farklı kültürler sosyal mecralar üzerinden eskiye nazaran birbirinden çok daha kolay haberdar olmakta, dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan bir gelişme bütün dünyaya aynı anda aynı hızla yayılabilmektedir. Herhangi bir ülkenin çok küçük bir kasabasında ortaya çıkan bir müzik, bir hareket veya herhangi bir söz bir anda dünyanın pek çok yerinde fenomen hâle gelebilmektedir. Sosyal mecralar bir taraftan dünyada olup biteni öğrenme aracı olarak kullanılırken, bir taraftan da bireylerin kendileri gibi düşünen ve yaşayan insanlarla daha çok temas kurarak aidiyetlerini güçlendirdikleri alanlar olabilmektedir. Diğer taraftan, bu sosyal mecralar aracılığıyla hazzı ve eğlenceyi daha fazla odağa alan grupların sayısı artmış; kendi mecrası dışındaki gelişmelere ve durumlara karşı umarsız ve umursamaz bir kitlenin varlığı da daha belirgin hâle gelmiştir.

Dünya tarihinde kültürler arası iletişimin bu kadar güçlü ve kolay olduğu başka bir dönem yaşanmamıştır. Dolayısıyla bu dönemin kendine has gerçeklikleri de kültürü ve kültürel kimliği etkileyecek unsurlar olacaktır. Bireyselleşmenin ön plana çıkmasıyla geleneksel olanın zemin kaybetmeye başlaması sürecinden çok daha hızlı bir dönüşüm ve değişim süreci mümkün görünmektedir. Ayrıca çeşitli iletişim kanallarının yönlendirmeye açık tarafı da göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla bireylerin ve toplumların kimliklerinin basitleştirildiği ve önemsizleştirildiği, yalnızca sosyal ağın gereklilik, geçerlilik ve doğrularının önemsendiği platformların sosyal hayatta tesirinin giderek artması dikkatle takip edilmelidir.

Mevcut iletişimsel ve ticari ağların bu kadar etkin olduğu günümüzde, yapay zekâ uygulamalarının da sosyal ve siyasal hayatla birlikte kültürel dönüşüme nasıl bir etki bırakacağı önemli bir tartışma konusudur. Yapay zekânın internet altyapısı içindeki veri havuzundan faydalanarak ürettiği bilgiyi kullanıyor olması mevcut ve diri olanın önemini ortaya koyarken canlı bir insanla temasın olmadığı yerde kültürün bu durumdan ne denli etkileneceği tartışmalıdır. Herhangi bir konuda bir hareket, düşünce veya eylem üretecek kişinin genelde söz ve hareketle şekillenen örf ve geleneğe dair izleri yapay zekâ veri havuzunda bulmasının mümkün olmaması özellikle geleneksel olanın sürdürülebilirliği bağlamında önemli bir temas noktasıdır.

Kültürel kimlik; inanç, dil, örf, anane ve görenekle şekillenmesi itibarıyla geleneksel olana daha yakın bir çizgiyi ifade ediyor olsa da içinde bulunduğu zamanın gerekliliklerinden ve ihtiyaçlarından etkilenerek gelişmekte ve şekillenmektedir. Modernliğin bireysellik yaklaşımının geleneğin toplumsallık anlayışını büyük ölçüde zedelediği ve bireyi zirveye çıkardığı çağımızda, zekânın makineleşmesi ile bireyden yapay olana doğru bir geçişin hızlandığını söylemek güç olmayacaktır. Bu durum, modern anlayışın bireyin toplumla ilişkisini sorgulayan tavrından, bireyin diğer bireylerle ve hatta kendisiyle ilişkisini sorgulayan yeni bir kimlik ve kültür anlayışına doğru evrilmesini mümkün kılmaktadır

Kaynakça

- Anık, M. (2012). *Kimlik ve çökkültürçülük sosyolojisi*. Açılım Kitap.
- Bauman, Z. (2017). *Küreselleşme*. (çev. Abdullah Yılmaz). Ayrıntı Yayınları. (1998).
- Bayart, J. F. (1999). *Kimlik yanılsaması*. (çev. Mehmet Moralı). Metis Yayınları. (1996).
- Dalbay, R. S. (2024). Kültürel kimlik kavramı ve kimliğin tanımlanmasında temel yaklaşımlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 49. s. 325-356.
- Geçtan, E. (1980). Erichh Fromm ve insançı psikoloji. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 13(1). s. 119-129.
- Giddens, A. (2016). *Modernliğin sonuçları*. (çev. Ersin Kuşdil). Ayrıntı Yayınları. (1994).
- Karaduman, S. (2010). Modernizmden postmodernizme kimliğin yapısal dönüşümü. *Journal of Yaşar University*, 17(5), s. 2886-2899.
- Köksal, T. (2022). Modernleşme ve kimlik. *Mavi Atlas Dergisi*, 10(2). s. 605-612.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü). Bilim ve Sanat Yayınları (1994).
- Özyurt, C. (2012). *Küreselleşme sürecinde kimlik ve farklılaşma*. Açılım Kitap.
- Pamuk, A. (2014). *Kimlik ve tarih*. Yeni İnsan Yayınevi.
- Parekh, B. (2014). Kimliğin mantığı. *Kimlik Politikaları*. s. 53-79. Doğu Batı Yayınları.
- Smith, A. (2016). *Milli kimlik*. (çev. Bahadır Sina Şener). İletişim Yayınları. (1991).
- Sözen, E. (1999). *Demir kafesten plastiğe kimliklerimiz*. Birey Yayıncılık.
- Tatar, T. (1995). Gelenek ve gelecek. *İstanbul Sosyolojik Çalışmalar Dergisi*, 26. s. 199-215.
- Tutar, H. (2012). Modernite ve gelenek ikileminde kimlik tasavvurları. *Sakarya Üniversitesi İktisat Dergisi*, 1(1), s. 56-69.
- Uğurlu, S. (2010). *Gelenek ve kimlik ilişkisi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış doktora tezi.
- Wagner, P. (2005). *Modernliğin sosyolojisi*. (çev. Mehmet Küçük). Ayrıntı Yayınları. (1994).
- Yılmaz, H. (2005). Gelenek, gelenekçilik ve gelenekselcilik. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 1(3), s. 39-53.